

Of van volkscultuur naar cultureel erfgoed

[Stefaan Top] Volgens de planning zal het fusietraject Culturele Biografie Vlaanderen vzw en Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw per 31 december 2007 ten einde lopen. Op 1 januari 2008 start 'FARO. Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed vzw' officieel zijn werking. In vrij korte tijd is er heel wat veranderd, wat deze fusie bevestigt. Ik zet een en ander op een rijtje.

EEN EERSTE AANZET IN 1981: C.V.V.

Naar verluidt ligt 'het Jaar van het Dorp', een succesvolle culturele megahappening in 1978, aan de basis van een bewustwording dat de kleinschalige cultuur van alledag in de verdrukking kwam te staan. De ludieke dynamisering van het dorp en zijn bewoners moest dat tegengaan, wat vervolgens zou leiden tot een valorisering van het dagelijkse leven. De toenmalige staatssecretaris Rika De Backer-Van Ocken, bevoegd voor Cultuur, Toerisme en Huisvesting, achtte de tijd rijp om de vruchten van 'het Jaar van het Dorp' te kanaliseren in een overheidsinstelling voor de volkscultuur. Een concrete stap in deze richting was de aankoop door de Vlaamse Gemeenschap van de waardevolle bibliotheek van de Nederlandse volksliedexpert Jop Pollmann (1902-1972) in het voorjaar van 1979.¹ In overleg met de Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde (K.B.C.V.) stelden het kabinet en de administratie een voorlopige Bestuurscommissie (twintig leden) samen van het Centrum voor Vlaamse Volkscultuur (C.V.V.). De installatievergadering gebeurde in aanwezigheid van de staatssecretaris op 2 februari 1981 in de Gallaitstraat 78, 1030 Schaarbeek. K.B.C.V.-voorzitter prof. dr. Jozef Van Haver werd C.V.V.-voorzitter. Bijgestaan door Frans Goole, Paul Rock en Jan Wouters, onderzitters, vormden zij samen met Stefaan Top (belast met de wetenschappelijke leiding) het dagelijks bestuur van het C.V.V. Vijf personeelsleden traden als B.T.K.'ers (Bijzonder Tijdelijk Kader) meteen in dienst. Onder hen Eddy Tielemans, wetenschappelijk medewerker.

Het ontwerp van statuten vermeldde onder meer het volgende: "het C.V.V. is een dienstencentrum voor alle organisaties en instellingen in Vlaanderen die zich actief inlaten met de volkskunde, de volkskunst en de heemkunde".

Het C.V.V. nam een vliegende start. Het was medeorganisator van de 12^e internationale Volksballadentagung in Alden Biesen (22-26 juli 1981) en organisator van twee studiedagen in de gebouwen van het C.V.V.: 'Marktlid in Vlaanderen (20^e eeuw)' (12 december 1981) en 'Dorps- en stadsfeesten' (11 december 1982). In samen-

werking met het Beeld- en Klankcentrum van de Vlaamse Gemeenschap realiseerde het C.V.V. drie video's: 'Meen Van Eycken, een gezongen biografie' (1981), 'St.-Hubertusfeesten in Beauvoorde' (1982) en 'Hasselt in feest' (1982). Het C.V.V. verzorgde verder volgende publicaties: twee afleveringen van C.V.V.-*Kroniek* (december 1981 en augustus 1982), C.V.V.: *een gids* door E. Tielemans en S. Top (1982) en C.V.V.-*Studies 1*, namelijk *Aspecten van het Europese marktlid en andere problemen van de hedendaagse liedstudie – Verslagen van de 12de internationale volksballadenconferentie* (Brussel, 1982).

Voorwaar een stevig palmares, maar helaas blijkbaar onvoldoende om de politieke storm van 1982 te overleven. De verkiezingen veroorzaakten namelijk een ommekeer doordat Karel Poma gemeenschapsminister van Cultuur werd. Niettegenstaande zijn positieve woorden in het 'Woord Vooraf' (p.3) van C.V.V.-*Studies 1* was de volkscultuur niet langer een prioriteit en ging de deur van het C.V.V. op 31 december 1983 onherroepelijk dicht. Wat in korte tijd opgebouwd werd, verdween in dozen richting Volkskundemuseum in Antwerpen, waar het geplaatst werd bij het archief van de K.B.C.V. Een roemloos einde, een gemiste kans, een grote desillusie ...²

Neder-landtsche Gedenck-clanck, een voorbeeld uit de Jop Polmann-collectie.

De installatievergadering op 10 maart 1999 werd voorgezeten door Vlaams minister van Cultuur Luc Martens, Luk Verschueren en Gilbert Van Houtven, afdelingshoofd van het toenmalige 'Volksontwikkeling en Bibliotheekwerk'.

MAAR HET KAN VERKEREN!

De onverwachte liquidatie van het C.V.V. betekende ongetwijfeld een mokerslag voor de sector volkscultuur, waarvan de K.B.C.V. op dat ogenblik de enige officiële actor was. Van de maandelijkse vergaderingen van deze instelling ging evenwel geen wervende kracht uit. Dat kon ook niet of nauwelijks, omdat de meeste leden ervan – althans wat de Vlaamse afdeling betrof – met handen en voeten gebonden waren aan hun dagelijkse job, die weinig of niets met volkskunde te maken had. Een ander ernstig probleem was de vergrijzing van de leden, die door pensionering of overlijden niet vervangen werden of konden worden. De toenmalige Vlaamse regering wist blijkbaar geen raad om de banale problemen van een 'Belgische' commissie praktisch op te lossen. Aldus werd die hete aardappel jarenlang doorgeschoven van de

ene minister naar de andere ... Alle ministers van Cultuur vanaf Karel Poma hebben kennis genomen van deze problematiek, maar lieten maar begaan, want niet prioritair ...

Zo gingen veel kostbare jaren voorbij. Ondertussen vond in januari 1992 in Utrecht de oprichting plaats van de Stichting Nederlands Centrum voor Volkscultuur (NCV), een door het ministerie van WVC gesubsidieerd ondersteunings- en ontwikkelingsinstituut voor de volkscultuur in Nederland. Het NCV was de opvolger van de Stichting Informatiecentrum Volkscultuur, dat op zijn beurt de activiteiten voortzette van het Nederlands Volkskundig Genootschap (1949). Het NCV beheerde een benijdenswaardig budget en organiseerde met succes een paar opmerkelijke volksculturele acties zoals 'Brieven aan de toekomst' (1998), 'Fotomonument' (1999) en 'Jaar van de Volkscultuur 1999-2000' (1999).

In die periode kwam de Werkgroep Volkscultuur (1988) van het ANV (Algemeen Nederlands Verbond) geregeld samen. Als voorzitter drong NCV-directeur Ineke Strouken aan op een Vlaamse partner van het NCV. Aldus kwam Vlaanderen onder druk te staan om op een strategische manier een volkscultureel offensief op te starten. Maar was de tijd daar wel rijp voor?

Na meer dan tien jaar door een woestijn te zijn gegaan heb ik als K.B.C.V.'er en lid van het dagelijks bestuur aan de alarmbel getrokken om deze uitzichtloze situatie te counteren. Maar hoe daaruit geraken? Het maatschappelijke draagvlak van de volkskunde was toen immers klein. Er diende daarom een andere strategie uitgetekend te worden en die bestond erin de kaart van de volkscultuur te trekken en contact te zoeken met partners die in hetzelfde bedje ziek waren en evenmin aan hun trekken kwamen. Zo werden openingen gezocht en gevonden met onder meer de familieku

ndige, de heemkunde en de industriële archeologie. Al deze clubs waren immers ook vragende partij. De K.B.C.V. nam hierin het voortouw en contacteerde de administratie, in casu Volksontwikkeling, met Gilbert Van Houtven als aanspreekpunt. Het front werd bovendien nog versterkt en verbreed doordat de Vlaamse Culturele Koepel (VCK)³ zijn diensten aanbood om het integratieproces te begeleiden.

Aldus ontstond onder mijn leiding een Werkgroep Volkscultuur binnen VCK, die in de VCK-kantoren in Antwerpen zeer regelmatig vergaderde. Gastheer en tevens secretaris was Rob Eykens, die ervaring had met het opstellen van allerlei beleidsdocumenten, en

Eerste algemene vergadering van het VCV op 10 maart 1999, samen met de bevoegde minister. Van links naar rechts: D. Lambrecht, K.Velle, T. Dewit, J. Van Caenegem, H. Boone, P. Catteeuw, W. Dezutter, L. Martens, E. Tielemans, S. Top, † P. Vansummeren, E. Seynaeve, J. Roelstraete, K. Verschueren, E. De Vroede, A. Boesmans, M. den Hollander, M. Van Varenbergh, H. Lox, M. Gypen, M. Wellens, H. Vannoppen.

goede contacten onderhield met de administratie. Ideeën en desiderata werden aangebracht door de gedreven Valère Arickx (1921-2001) (voorzitter van de Vlaamse Vereniging voor Familiekunde), Adriaan Linters (voorzitter van de Vlaamse Vereniging voor Industriële Archeologie) en ik als voorzitter van de Federatie voor Volkskunde in Vlaanderen vzw.⁴ Eigenaardig genoeg bleef de heemkunde (wegens een eigen agenda) aan de zijlijn staan en heeft men vanuit die hoek zelfs geprobeerd het project in extremis te torpederen ... wat jammer genoeg geleid heeft tot ernstige vertraging. Als K.B.C.V.-voorzitter woonde Jozef Van Haver deze vergaderingen als waarnemer bij. Aldus bestond er een directe link tussen deze werkgroep en de Commissie, en de besprekingen die in beide gremia werden gevoerd.

Toen Luc Martens in 1995 Vlaams minister voor Cultuur werd, kwam plots het einde van de tunnel in zicht. Het duurde evenwel nog jaren vooraleer het duidelijk werd of de sector volkscultuur uiteindelijk meegenomen zou worden in een apart en definitief wettelijk kader. Met vallen en opstaan is er toen het Decreet voor de Volkscultuur klaargestoomd, dat op 14 oktober 1998 door het Vlaams Parlement unaniem werd goedgekeurd,⁵ en op 27 oktober 1998 de goedkeuring kreeg van de Vlaamse Regering. De inhoud van dit decreet betekende een echte doorbraak voor de sector volkscultuur, die in enkele velden werd onderverdeeld, namelijk: familiekunde, heemkunde, industriële archeologie en volkskunde (algemene en gethematiseerde). Hoofdzak was dat deze deelgebieden officieel erkend werden, dat er een structurele subsidiëring voor hun werking werd voorzien en vooral dat er een steunpunt voor de hele sector zou worden gecreëerd, namelijk het Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw (VCV), dat tevens enkele activiteiten van de K.B.C.V. zou overnemen.⁶

31 december 1998 betekende dan ook officieel het einde van de K.B.C.V. Enkele K.B.C.V.'ers namen plaats in de raad van bestuur en de algemene vergadering van het VCV, de andere leden werden gerekruteerd uit de erkende koepelorganisaties en enkele erkende gethematiseerde verenigingen.

De voorzitter (Stefaan Top) en de ondervoorzitter (Sylvie Dhaene) werden rechtstreeks benoemd door de minister, terwijl de algemene vergadering de overige bestuursleden door geheime stemming aanduidde. Op woensdag 10 maart 1999 heeft minister Luc Martens de leden van de algemene vergadering geïnstalleerd. Het VCV was een realiteit. 'Het Jaar van de Volkscultuur 1999-2000' kon niet meer stuk. Een nieuwe toekomst lag open!⁷

TWEDE START IN 1999: VCV

Het VCV-bestuur is er meteen ingevlogen om gekwalificeerd personeel in dienst te nemen. De

De bibliotheek van het VCV - inclusief de collecties Pollmann, van der Linden en Vromman - verhuist mee naar FARO.

pioniers van het eerste uur, Marc Jacobs en zijn medestanders, hebben tot op vandaag de dag het VCV een ijzersterk imago bezorgd. Wie de werkkraft en creativiteit van de VCV-mensen van nabij heeft kunnen volgen, heeft met stijgende bewondering en verbazing vastgesteld hoe het VCV zich als mosterdzaadje in acht jaar heeft ontwikkeld tot een stevige erfgoedactor. Visie, ambitie en efficiëntie sieren de merknaam VCV, die het domein van de volkscultuur con brio heeft opengetrokken naar cultureel erfgoed op z'n breedst. Geslaagde projectwerking, publicatiedrift en verantwoorde wetenschappelijke keuzes liggen aan de basis van het VCV-verhaal, dat voorlopig eindigt als een echt sprookje ...

Wat in die acht jaar tot stand is gekomen, is niet alleen

Het team van het VCV, met achteraan (van links naar rechts): Birgit Geudens, Björn Rzoska, Katrijn D'hamers en Marc Jacobs, en vooraan (idem): Alain De Dobbeleer, Rob Belemans, Jeroen Walterus en Hilde Schoefs. © Bart Dewaele (2005).

De Gallaitstraat 76, jarenlang een (t)huis voor het VCV.

bewonderenswaardig maar tevens richtinggevend. In menig opzicht heeft het VCV de bakens inzake volkscultuur/erfgoed bepaald en in goede zin ook vaak verplaatst. De succesvolle realisaties van prestigieuze projecten zoals Project Alpha,⁸ Villa Futura,⁹ de Week van de Smaak en Expo '58 hebben het VCV voor altijd in het Vlaamse erfgoedlandschap verankerd. Belangrijk is verder ook dat de *Mores*-redactie er herhaaldelijk in geslaagd is om de aandacht van de lezer te attenderen op allerlei eigentijdse trends en vernieuwingen in de sector, zoals cultureel toerisme, volkscultuur en marketing, aangevuld met indringende reflecties omtrent de omvattende problematiek van erfgoed zoals erfgoededucatie, audiovisueel erfgoed, www en erfgoed, oorlogserfgoed, al dan niet virtuele erfgoedparticipatie, multi/interculturaliteit en erfgoed, erfgoedregelgeving in binnen- en buitenland, enzoverder. Als steunpunt voor de sector volkscultuur bood *Mores* tevens een forum voor de familiekunde, heemkunde, industriële archeologie, dialectologie en uiteraard ook de volkskundige canon (eetcultuur, feestcultuur, narratieve cultuur, ...).

Ten slotte is het VCV ook uitgegroeid tot een volwaardig en performant documentatiecentrum. Persoonlijk heb ik ervoor kunnen zorgen dat interessante en belangrijke collecties (Jop Pollmann, Renaat van der Linden en Frans Vromman) de weg gevonden hebben naar de Gallaitstraat. Dat spoor wil ik graag verder trekken naar de Priemstraat. Als VCV-voorzitter hecht ik eraan om in naam van mijn collega's van het bestuur en de algemene vergadering alle personeelsleden welgemeend te feliciteren voor hun gewaardeerde en onvermoeibare inzet. Jullie hebben een onvoorstelbaar stevige basis gelegd om in de verruimde context van FARO over te gaan tot nieuwe uitdagingen ten bate van de hele erfgoedsector in Vlaanderen. Van FARO als lichtbaken wordt inderdaad heel veel verwacht! Met z'n allen hoop ik daartoe verder een bijdrage te kunnen leveren. ■

- 1 S. TOP, 'De Dr. Jop Pollmanncollectie', *C.V.V. Kroniek*, 1 (december 1981), p.6-8. In opdracht van de administratie heb ik de onderhandelingen gevoerd en de koop afgesloten met een antiquarische boekhandelaar in Harlingen (Friesland).
- 2 H. SCHOEFS, 'Centrum voor Vlaamse Volkscultuur (C.V.V.)', *Mores*, december 1999, p.9.
- 3 Zie *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. Tiel, 1998, p.705 (R. Celis).
- 4 De F.V.V. was een samenwerkingsverband (1992) van vijf regionale verenigingen: de Bond van West-Vlaamse Volkskundigen (voorzitter Stefaan Top), de Hoge Gildenraad der Kempen (voorzitter Eugeen Van Autenboer), de Koninklijke Bond der Oost-Vlaamse Volkskundigen (voorzitter Renaat van der Linden), de Leuvense Vereniging voor Volkskunde (voorzitter Stefaan Top) en het Limburgs Volkskundig Genootschap (voorzitter Mathieu Driessen).
- 5 Dit decreet houdende de erkenning en subsidiëring van organisaties voor volkscultuur en de oprichting van het Vlaams Centrum voor Volkscultuur was een voorstel van Mieke Van Hecke, Hugo Marsoul, Nelly Maes en Gracienne Van Nieuwenborgh. Ter voorbereiding van de bespreking ten gronde van het decreet werd op 11 juni 1998 in de Commissie voor Cultuur en Sport van het Vlaams Parlement een hoorzitting georganiseerd. Als externen waren hierop uitgenodigd: Rob Eykens, Ineke Strouken, Stefaan Top en Jozef Van haver. Zie *Stuk 1071 (1997-1998) – Nr. 3 Vlaams parlement*. Het resultaat van deze geslaagde hoorzitting leidde naar de unanieme goedkeuring (122 stemmen) van dit decreet in de plenaire vergadering van het Vlaams Parlement in oktober 1998.
- 6 Onder meer het publiceren van de jaarboeken. Het VCV heeft in deze context volgende werken op de markt gebracht: *Bibliografie volkscultuur 1994* (deel XLVII) (Brussel, 2003), 1995 (deel XLVIII) (Brussel, 2003), 1996 (deel XLIX) (Brussel, 2003), 1997 (deel L) (Brussel, 2004), 1998 (deel LI) (Brussel, 2004), 1999 (deel LII) (Brussel, 2004).
- 7 S. TOP, 'Een officiële status voor de volkscultuur in Vlaanderen', *Mores*, december 1999, p.3; S. TOP, 'Het Vlaams Centrum voor Volkscultuur (VCV) als opvolger van de Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde (KBCV)', idem, p.8; – , 'Het decreet: officiële teksten voor volkscultuur in Vlaanderen', idem, p.4-6; M. JACOBS, 'Volkscultuur, een sector in beweging tussen sociaal-cultureel werk en cultureel erfgoed', *Gids sociaal-cultureel en educatief werk*, afl. 32, december 2001, p.383-394.
- 8 Een kwantitatief en kwalitatief onderzoek naar het actuele lokaal historisch, volks- en heemkundig landschap in Vlaanderen (2001-2002).
- 9 Met dit project werden het VCV en de sector volkscultuur laureaat Vlaamse CultuurPrijz Cultureel Erfgoed 2005.